

Ústredný archív Slovenskej akadémie vied

Dolnorakúsky remeselnícky spolok

(1828) 1839 – 1849

inventár

Kristína Stančiaková

2006

Názov fondu: Dolnorakúsky remeselnícky spolok

Časový rozsah: (1828) 1839–1849

Pomôcka: inventár

Počet úložných jednotiek: 1 šk.

Počet inventárnych jednotiek: 11

Spracovateľ: Stančiaková, Kristína

Rok spracovania: 2006

Obsah

Obsah	II
Úvod	III
I. Organizačné.....	1
II. Mineralógia, geológia, geognostika.....	1
III. Tkáčstvo, pradiarstvo.....	2
IV. Spracovanie kože.....	2
V. Farbiari bavlny.....	2
VI. Pestovanie a spracovanie ľanu	2
VII. Baníctvo, hutníctvo	2
VIII. Železnice.....	3
IX. Optika, astronómia	3
X. Knižnica spolku, publikácie, zbierky	3

Úvod – DOLNORAKÚSKY REMESELNÝ SPOLOK (1828–1849)

Materiál Dolnorakúskeho remeselného spolku so sídlom vo Viedni bol do Ústredného archívu SAV odovzdaný v roku 2002 RNDr. Ivanom Hrabovcom, CSc., ktorý dlhé roky pôsobil ako vedecký pracovník oddelenia dejín vied a techniky Historického ústavu SAV. Do Ústredného archívu SAV odovzdal jednu škatuľu materiálov, z ktorých časť pochádzala z činnosti Bratislavského lekársko-prírodovedného spolku (1856–1938), druhá časť tvorila produkciu c.k. Poľnohospodárskej spoločnosti vo Viedni a tretia vznikla z úradnej činnosti Dolnorakúskeho remeselného spolku. Fondy oboch posledne menovaných spoločností tvoria najstaršie dokumenty, ktoré uchováva Ústredný archív SAV.

Dolnorakúsky remeselný spolok bol založený v roku 1839. Prvej generálnej schôdzi konanej 8. decembra 1839 predsedal gróf Ferdinand Colloredo-Mannsfeld (*1777 – †1848). Jedným za zakladajúcich členov spoločnosti bol aj viedenský veľkoobchodník a podnikateľ Rudolf Arthaber. Dolnorakúsky remeselný spolok sa tešil protektorátu arcikniežaťa Františka Karla Habsburského (*1802 – †1878), podporovateľa vied a umení, ktorý bol protektorom mnohých vedeckých a dobročinných spolkov.

Remeselné spolky začali vznikať v predrevolučných rokoch ako regionálne stavovské a záujmové organizácie obchodíkov a remeselníkov v jednotlivých rakúskych krajinách. Boli prejavom snahy a požiadavky podnikateľov spolupôsobiť pri riešení hospodárskych a politických problémov, ktoré sa ich dotýkali, a svojou činnosťou pripravili cestu pre vznik obchodných a priemyselných komôr po roku 1848. Hlavným poslaním remeselných spolkov bolo združovať podnikateľov a odborníkov (vedcov) z jednotlivých oblastí remesiel a priemyslu a spolu podporovať rozvoj domáceho priemyslu, predovšetkým malých a stredných podnikateľov, aby bolo Rakúsko konkurencieschopnou krajinou. Remeselné spolky mali veľký záujem na odbornom vzdelávaní svojich členov, sprostredkovali im technické a ekonomické výtvarky a novinky, zoznamovali ich s príslušnou literatúrou vychádzajúcou v zahraničí. Veľká pozornosť sa preto venovala spolkovej knižnici, čo dokazuje množstvo zachovaného materiálu. Knižnica bola založená bezprostredne po vzniku spolku a jej riadením bol poverený Ján Zahlbruckner (*1782 – †1851), funkcionár spolku. Získaním darov, v neposlednom rade aj od príslušníkov panovníckeho rodu, získala behom prvého roku svojej existencie 305 diel v 568 zväzkoch. K tomu je treba prirátat štyri atlasy obsahujúce 254 máp, päť geognostických tabuliek a trinásť skíc a nákresov. Spolok vydával i vlastný zborník *Verhandlungen des Niederösterreichischen Gewerbevereins* a od roku 1846 časopis *Österreich Wirtschaft*, zaoberajúci sa hospodárstvom Rakúska. Činnosť spolku sa však neobmedzovala iba na vzdelávanie, spolky svojim členom poskytovali často poradenstvo pri podnikaní, v právnych otázkach či otázkach získavania podpory. Členmi spolku boli aj viacerí významní slovenskí vedci ako chemik a mineralóg Viliam Haidinger (*1795 – †1871), jeden z najväčších organizátorov praktickej geológie v Uhorsku, autor novej (avšak nedokonalaj a neúplnej) prehľadnej geomapy Rakúskej monarchie (1847), ktorú vypracoval na základe montánných údajov a dovtedajších vedeckých výskumov svojich predchodcov. Na činnosti spolku sa aktívne zúčastňoval i Jozef Maximilián Petzval (*1807 – †1891), matematik a konštruktér objektívov. V činnosti Dolnorakúskeho remeselného spolku

sa pravdepodobne angažoval aj arciknieža Ján Habsburský (*1782 – †1859), ktorý nadšene podporoval rozvoj rakúskeho priemyslu. Zo svojich rozsiahlych zbierok materiálnej kultúry Rakúska vybuďoval technologický kabinet umiestnený v cisárskom sídle.

V rokoch predchádzajúcich revolúcii 1848/49 sa spolok stal nositeľom pokrokových myšlienok a poprední predstavitelia spolku sa snažili o odstránenie starého poriadku a zastaranej štátnej správy. 6. marca 1848 predložil spolok cisárovi Ferdinandovi I. vyhlásenie, v ktorom vykreslil bezútešné, zaostané hospodárske pomery monarchie a požadoval reformy administratívneho a politického aparátu. Súčasne však predstavitelia spolku uistili cisára, že obetujú „svoj majetok a krv“ pre vládnuci cisársky rod v presvedčení, že panovník zvolí len tie „najmúdrejšie a najúčelnejšie prostriedky, ktoré odvrátia hroziace zlo.“ Podobné vyhlásenie, v ktorom boli zhrnuté sťažnosti tejto vrstvy spoločnosti, odovzdal v roku 1848 Rudolf Arthaber na zasadnutí vedenia spolku arcikniežat'u Františkovi Karlovi.

Záber pôsobenia Dolnorakúskeho remeselného spolku bol veľmi široký, čoho dôkazom je aj rôznorodosť materiálu, ktorý sa zachoval v Ústrednom archíve. Materiál pochádza z rokov 1839–1849. Vo fonde sa však zachovalo aj niekoľko dokumentov z obdobia pred vznikom spolku, dokumentujúcich snahy jednotlivcov o rozvoj v priemysle a technických vedách, ktoré vyústili do založenia spolku. Fond tvorí 41 jednotlivých listov od predstaviteľov najrôznejších odvetví priemyslu a remesiel, ale aj od viacerých významných vedcov (V. Haidinger, G. Fiedler, K. Keferstein, J. J. Littrow a ďalší) tak z monarchie ako aj zo zahraničia. Materiál je písaný prevažne v nemeckom jazyku, ojedinele po francúzsky. Jedinou zachovanou správou z pôsobenia spolku je správa vypracovaná spolkovou „komisiou kultúrnych činiteľov a obchodníkov“ pod vedením Jána Zahlbrucknera o stave pestovania a spracovania ľanu v rakúskych krajinách z roku 1845. Správa bola vypracovaná na objednávku dolnorakúskej krajinkej vlády, ktorá si vytýčila za cieľ získať prehľad o stave tohto priemyselného odvetvia a prijať opatrenia na jeho rozvoj a prekonanie zaostávania.

Materiál Dolnorakúskeho remeselného spolku je rozdelený do vecných skupín podľa oblastí priemyslu a vedných odborov, ktorých sa dotýka. Na úvod fondu boli vyčlenené organizačné materiály spolku, ďalej členené na písomnosti súvisiace so zasadnutiami spolku a členské záležitosti.

Druhú vecnú skupinu tvoria písomnosti týkajúce sa mineralógie, geológie a geognostiky. Nasledujú rozsahom malé vecné skupiny:

1. tkáčstvo, pradiarstvo
2. spracovanie kože
3. farbiari bavlny
4. pestovanie a spracovanie ľanu
5. baníctvo, hutníctvo
6. železnice

Poslednú vecnú skupinu tvorí samostatná skupina odzrkadľujúca fungovanie spolkovej knižnice.

Najrozsiahljšími sú skupiny organizačné, ďalej skupina mineralógia, geológia, geognostika a skupina písomností knižnice spolku. Ostatné vecné skupiny sú vzhľadom na rôznorodosť materiálu tvorené len jednou prípadne dvom jednotlivosami.

Zachovaný materiál Dolnorakúskeho remeselného spolku umožňuje vykresliť šírku záberu pôsobenia spolku, ako aj jeho zahraničných kontaktov. Správa o pestovaní a spracovaní ľanu podáva obraz o dobovom stave tohto odvetvia v Rakúsku. Viaceré listy obsahujú cenné údaje o pomeroch v tej-ktorej oblasti hospodárstva a priemyslu.

I. Organizačné

1	<i>I/1</i>
Organizačné – zasadnutia spolku
V. Haidinger oznamuje J. Zahlbrucknerovi, že pripravuje na najbližšie zasadnutie spolku, na ktorom bude prednášať aj Petzval [1 ks].	1847	1
2	<i>I/2</i>
Organizačné – členstvo
Assrix v liste ďakuje za svoje menovanie za člena korešpondenta Dolnorakúskeho remeselného spolku, žiada o zasielanie zborníka spolku Verhandlungen des Niederösterreichischen Gewerbevereins, vyjadruje obdiv k hlbokým poznatkom arcikniežaťa Jána a potešenie z jeho podporovania rakúskeho priemyslu (adresát listu neznámy) [1 ks].	1845	1

II. Mineralógia, geológia, geognostika

3	<i>II</i>
Mineralógia, geológia, geognostika
K. Keferstein opisuje J. Zahlbrucknerovi svoje cestovateľské plány na jún 1828; Oznamuje mu, že sa spolu s dcérou sťahuje do Halle; U. Lederer oznamuje J. Zahlbrucknerovi zaslanie minerálov pre Joanneum, ktoré adresuje podľa želania J. Zahlbrucknera spoločnosti c. k. Reyer und Schlick v Terste; G. Fiedler prosí J. Zahlbrucknera o zaslanie niekoľkých minerálov; Popisuje svoje cesty a výpravy; Kniežaťovi Jánovi opisuje svoj pobyt v Grécku, geografiu krajiny a politickú situáciu; Žiada o zaslanie Rosthornových poznámok o uskladňovaní hnedého uhlia; Prikladá zoznam sibírskych minerálov, ktoré sa chystá zaslať po zaplatení ceny; Dr. J. A. Schultes predstavuje J. Zahlbrucknerovi technika, vrchného radcu Fuchsa, ktorý by chcel spoznať technické, metalurgické poklady Viedne a Rakúska; R. Murchison približuje J. Zahlbrucknerovi činnosť Geologickej spoločnosti v Lurdách; Neznámy odosielateľ zasiela druhý exemplár článku o teóriách Zeme pre J. Zahlbrucknera a arciknieža Jána, prejavuje záujem o Zahlbrucknerove názory v oblasti geognostiky a geogénie a opisuje niekoľko minerálov; R. Christie zasiela arcikniežaťu Jánovi oznam o dražbe mineralogickej zbierky T. Allana; J. J. Littrow zasiela J. Zahlbrucknerovi publikáciu Nautical Experiments od Beaufoga; Podáva správu z pobytu v Bonne; F. Rosthorn rozpisuje J. Zahlbrucknerovi obsah svojej novej publikácie o Salzburských Alpách; C. k. Krajinská generálna a vrchná skúšobňa mincí zasiela Hassenbauerovi potvrdenku o drahých kovoch, ktoré im poslal pán Leitner, podpísal K. König; Ch. Sanderson oznamuje J. Zahlbrucknerovi zrušenie svojej cesty do Rakúska a zaujíma sa o spracovanie soli v Rakúsku; V. Haidinger žiada J. Zahlbrucknera o vrátenie meteoritu, ktorý poslal arcikniežaťu Jánovi na obhliadku; | 1828 – 1849 | 1 |
|---|--|-------------|---|

IČ	signatúra názov inventárnej jednotky popis inventárnej jednotky	časový rozsah	škatuľa
----	---	---------------	---------

Oznamuje, že geognostická mapa je skoro hotová a pýta sa, kde môže nájsť publikácie Dolnorakúskeho remeselného spolku pre svoj článok; Žiada o nahliadnutie do Steinersovej zbierky olivínov a mastencov; Odvoláva svoju žiadosť o nahliadnutie, pretože potrebné informácie získal od Baadera; A. T. Lage ponúka D. Knollovi na predaj svoju zbierku jantárov; A. Senoner oznamuje J. Zahlbrucknerovi zaslanie niekoľkých svojich minerálov múzeu arcikniežaťa Jána, ktoré našiel na okolí [23 ks].

III. Tkáčstvo, pradiarstvo

4	<i>III</i> Tkáčstvo, pradiarstvo J. Hubka ďakuje J. Zahlbrucknerovi v mene tkáčov a pradiarov z Náchodu za prihovorenie sa u arcikniežaťa Štefana [1 ks].	1847	1
---	--	------	---

IV. Spracovanie kože

5	<i>IV</i> Spracovanie kože K. Deninger blahoželá J. Zahlbrucknerovi k vyznamenaniu a opisuje spor medzi rakúskymi spracovateľmi kože a spotrebiteľmi, ako aj priebeh štúdií Deningerovho syna a synovca, situáciu vo továrni v Sechshaus pri Viedni, píše o konkurentoch rakúskych spracovateľov kože [1 ks].	1845	1
---	--	------	---

V. Farbiari bavlny

6	<i>V</i> Farbiari bavlny Rutenbacher opisuje J. Zahlbrucknerovi nepokoje vyvolané v Prahe židovskými farbiarmi bavlny [1 ks].	1844	1
---	--	------	---

VI. Pestovanie a spracovanie ľanu

7	<i>VI</i> Pestovanie a spracovanie ľanu Správa komisie kultúrnych činiteľov a obchodníkov, zostavenej spolkom, vypracovaná J. Zahlbrucknerom pre dolnorakúsku krajiniskú vládu o zlepšení pestovania ľanu a jeho spracovania v Rakúsku [1 ks].	1845	1
---	---	------	---

VII. Baníctvo, hutníctvo

8	<i>VII</i> Baníctvo, hutníctvo Manfelsloch žiada J. Zahlbrucknera o odporúčanie a prihovorenie sa	1844 – 1849	1
---	--	-------------	---

u arcikniežaťa Jána pre syna svojho priateľa, würtemberského banského majstra von Zobela, ktorý chce v rámci svojho vzdelávania obcestovať štajerské bane a železné huty; J. A. Pittoni, tajomník riaditeľstva Geognosticko-montánneho spolku pre vnútorné Rakúsko a povodie Ennsu, pod protektorátom arcikniežaťa Jána, opisuje J. Zahlbrucknerovi ciele spolku, zasiela formulár prihlášky a ponúka zaslanie štatútu spolku [2 ks].

VIII. Železnice

- 9 *VIII* 1845 1
Železnice

G. Köppritz opisuje roztržku stavebného riaditeľa Uhorských ústredných železníc Bapeho s riaditeľom Moritzom von Ullmannom a s riaditeľstvom železníc vo Viedni, ako aj postup a spôsob hospodárenia M. von Ullmanna pri stavbe železníc [1 ks].

IX. Optika, astronómia

- 10 *IX* 1850 1
Optika, astronómia

Optik S. Plössl oznamuje J. Zahlbrucknerovi, že ďalekohľad na pozorovanie Mesiaca je takmer hotový a onedlho je možné začať s pokusmi na zobrazenie Mesiaca [1 ks].

X. Knižnica spolku, publikácie, zbierky

- 11 *X* 1834 – 1847 1
Knižnica spolku, publikácie, zbierky

Oznam riaditeľovi spolkovej knižnice J. Zahlbrucknerovi o zaslaní pokračovania humornej literatúry Tutti Frutti (neznámy odosielateľ); A. Widmanstätter oznamuje riaditeľovi knižnice zaslanie najnovšieho čísla železničarskeho žurnálu List's; Žiada o vrátenie dvoch skíc parných strojov, pretože ich chce dať pánovi Mitizovi; Botanik E. Fenzel žiada riaditeľa knižnice o spätné zaslanie lístkového katalógu k Friedrichstalovej knihe, ktorú zaslal knižnici Dolnorakúskeho remeselného spolku; Chemik E. Mitscherlich oznamuje riaditeľovi knižnice, že zasiela arcikniežaťu Jánovi jeden exemplár svojej knihy; Oznamuje zaslanie ďalších dvoch zväzkov; Oznamuje zrušenie svojej cesty do Reichenau; Oznam J. Zahlbrucknerovi o zaslaní niekoľkých zväzkov časopisu Steyerländische Zeitschrift (neznámy odosielateľ) [8 ks].